

Серія «Мій конспект»
Заснована 2008 року

Харків
Видавнича група «Основа»
2015

УДК 37.016+811.161.2
ББК 74.26+81.2УКР
С49

Автор:

Слюніна О. В., кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри українознавства
Харківського гуманітарного університету «Народна українська академія».

Рецензенти:

Голобородько Я. Ю., доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри теорії
і методики викладання гуманітарних дисциплін Комунального вищого навчального закладу
«Херсонська академія неперервної освіти» Херсонської обласної ради;
Новиков А. О., доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української мови та літератури
Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка;

Слюніна О. В.

С49 Українська література. 7 клас / О. В. Слюніна. — Х. :
Вид. група «Основа», 2015. — 144 с. — (Серія «Мій кон-
спект»).

ISBN 978-617-00-2476-3.

Навчальний посібник містить конспекти всіх уроків української літератури за новою програмою для 7 класу 11-річної школи згідно з наказом Міністерства освіти і науки України № 585 від 29.05.2015. . Серед них уроки текстуального вивчення творів, позакласного читання, розвитку зв'язного мовлення, літератури рідного краю. Запропоновані розробки містять елементи нестандартних підходів, інтерактивних методик.

Для вчителів української мови та літератури шкіл різних типів, керівників методичних об'єднань, викладачів та студентів вищих навчальних закладів.

УДК 37.016+811.161.2
ББК 74.26+81.2УКР

Навчальне видання

Серія «Мій конспект»

СЛЮНІНА Олена Вікторівна

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА

7 клас

Головний редактор *К. Ю. Голобородько*
Редактор *О. О. Маленко*
Відповідальний за випуск *Ю. М. Афанасенко*
Технічний редактор *О. В. Лебедєва*
Коректор *О. М. Журенко*

Підп. до друку 26.06.2015. Формат 84×108/16 . Папір газет. Друк офсет.
Гарнітура «Шкільна». Ум. друк. арк. 12,12. Зам. № 15-07/06-05.

ТОВ «Видавнича група «Основа»
61001 м. Харків, вул. Плеханівська, 66, тел. (057) 731-96-33
e-mail: office@osnova.com.ua
www.osnova.com.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 2911 від 25.07.2007 р.

Віддруковано з готових плівок
Виробник: ТОВ «Триада Принт». Свідоцтво ДК № 1870 від 16.07.2007 р.
Харків, вул. Киргизька, 19. Тел. (057) 757-98-16, 757-98-15

ISBN 978-617-00-2476-3

© Слюніна О. В., 2015
© ТОВ «Видавнича група «Основа», 2015

Зміст

Урок № 1.	Художній твір як явище мистецтва. Його особливості і значення. Функції мистецтва	5
Урок № 2.	Суспільно-побутові пісні. Жанрово-тематичне розмаїття пісень (суспільно-побутові: козацькі, чумацькі, кріпацькі, солдатські, бурлацькі, заробітчанські тощо). «Ой на горі та жінці жнуть» ...	7
Урок № 3.	Трагічний і героїчний пафоси козацьких і чумацьких пісень. «Стоїть явір над водою», «Гомін, гомін по діброві», «Ой у степу криниченька»	9
Урок № 4.	Коломийки «Дозвілля молоді», «Жартівливі коломийки» — «перли розсипаного намиста». Особливості жанру і його життєвість	11
Урок № 5.	Література рідного краю. Катерина Перелісна «Три правди»	13
Урок № 6.	Іван Франко. Короткі відомості про митця і його багатогранну творчість. «Захар Беркут»	15
Урок № 7.	І. Я. Франко «Захар Беркут». Змалювання героїчної боротьби русичів-українців проти монголо-татарських нападників	17
Урок № 8.	Характеристика образів Захара Беркута, Максима, Мирослави, Тугара Вовка	19
Урок № 9.	Патріотичний мотив, його зв'язок із розгортанням сюжету	21
Урок № 10.	Проблема вибору людини у вирішальній ситуації. Роль художніх засобів, особливості мови	23
Урок № 11.	Урок розвитку комунікативних умінь. Твір-розповідь з елементами роздуму за повістю Івана Франка «Захар Беркут»	25
Урок № 12.	Тарас Шевченко. Повторення життєпису поета. Мотив усепереможного життєлюбства, доброти, любові. Зміна емоційного стану незахищеної дитячої душі у великому і складному світі («Мені тринадцятий минало...»)	27
Урок № 13.	Романтична ідея незнищенності справжнього кохання, краси, вірності («Тополя»)	29
Урок № 14.	«Як умру, то поховайте...» — твір, що єднає минуле, теперішнє і майбутнє. Історія його написання. Ідея єднання з рідною землею. Мрія про щасливе майбутнє свого народу	31
Урок № 15.	Контрольна робота № 1	33
Урок № 16.	Володимир Малик (В. К. Сиченко). Коротко про письменника. Історико-пригодницький роман «Таємний посол». Розповідь про легендарне козацтво та українського Д'Артаньяна в умовах боротьби українського народу з турецькими й татарськими загарбниками	35
Урок № 17.	Позакласне читання. Володимир Малик «Таємний посол»	37
Урок № 18.	Арсен Звенигора — втілення національного характеру. Тема вірної любові (Златка) і щирої дружби (Мартин Спихальський, Роман, Грива)	39
Урок № 19.	Проблеми морального вибору та зради (Ненко, Чорнобай). Іван Сірко — мудрий ватажок, щирий патріот України	41
Урок № 20.	Жанрові, композиційні особливості твору	43
Урок № 21.	Михайло Стельмах. Коротко про митця. Його поетичне сприймання світу. «Березень», «Я став би птицею, коли б...»	45
Урок № 22.	Автобіографічна повість про дитинство. «Гуси-лебеді летять...»	47
Урок № 23.	Єдність світу природи і світу дитячої душі (у вчинках, поведінці, роздумах, переживаннях)	49
Урок № 24.	Символ образу гусей-лебедів. Образ чутливого до краси хлопчика Михайлика	51
Урок № 25.	Характеристика інших образів (діда, батьків, подружки Люби)	53
Урок № 26.	Головна ідея твору «Гуси-лебеді летять», роль художніх засобів та елементів фольклору у творі	55
Урок № 27.	Урок розвитку комунікативних умінь. Твір-розповідь з елементами роздуму за повістю М. Стельмаха «Гуси-лебеді летять...»	57
Урок № 28.	Григорій Тютюнник. Цікавий епізод із дитинства письменника. Автобіографічна основа повісті «Климко»	59
Урок № 29.	Тема воєнного лихоліття в повісті «Климко»	61
Урок № 30.	Ідея самопожертви. Образ Климка	63
Урок № 31.	Морально-етичні уроки доброти, чуйності, турботи про рідних	65
Урок № 32.	Художні особливості твору (мова персонажів, художня деталь)	67
Урок № 33.	Література рідного краю. Леонід Талалай	69
Урок № 34.	Повторення та узагальнення	71
Урок № 35.	Контрольна робота № 2	73

Урок № 36.	Олекса Стороженко «Скарб». Короткі відомості про автора, його гумористичні твори. Морально-етичні проблеми оповідання	75
Урок № 37.	Гумористичне, викривальне зображення головного героя. Скарб — узагальнений образ щастя. Повчальний характер оповідання	77
Урок № 38.	Богдан Лепкий. «Мишка (казка для дітей, для малих і великих)» — твір, написаний спеціально для дітей. Актуальні морально-етичні питання в ньому, проблема збереження загальнолюдських цінностей	79
Урок № 39.	Ліна Костенко. Коротко про письменницю. Читання поезії «Доц полив...»	81
Урок № 40.	Вірш «Кольорові миші». Ідея зіткнення неповторності й буденності, стандарту в поезії. Умовна, вигадана ситуація	83
Урок № 41.	Вірш «Чайка на крижині». Притчевість поезії	85
Урок № 42.	Поезія «Крила». Розгорнута притчева метафора про глибоке духовне наповнення людини — її «крилатість», що проявляється індивідуально	87
Урок № 43.	Урок розвитку комунікативних умінь. Духовне багатство — найбільший скарб у житті	89
Урок № 44.	В. Симоненко — «лицар на білому коні» в українській літературі. «Лебеді материнства». Утілення в ліриці особливостей української ментальності, рис національного характеру	91
Урок № 45.	Громадянські, патріотичні мотиви, романтичний пафос. «Гей, нові Колумби й Магеллани...»	93
Урок № 46.	Загальнолюдські цінності та ідеї В. Симоненка. Виразне читання твору «Ти знаєш, що ти людина...»	95
Урок № 47.	Значення патріотизму в житті сучасної людини у творах В. Симоненка	97
Урок № 48.	Позакласне читання. М. Трублаїні «Шхуна «Колумб»»	99
Урок № 49.	Література рідного краю. Борис Грінченко «Дзвоник»	101
Урок № 50.	Контрольна робота № 3	103
Урок № 51.	Марина Павленко «Русалонька із 7-В, або Прокляття роду Кулаківських». Казкове й реалістичне в повісті-казці	105
Урок № 52.	Роздуми про сенс людського життя, моральний вибір кожного	107
Урок № 53.	Образи дітей і дорослих у казці	109
Урок № 54.	Особливості композицій повісті-казки, роль художніх засобів у творі	111
Урок № 55.	Добро і зло в повісті, у сучасному світі та в людині	113
Урок № 56.	Любов Пономаренко «Гер переможений». Загальнолюдська ідея гуманізму й толерантності. Особливості художніх засобів новели	115
Урок № 57.	Урок розвитку комунікативних умінь. Твір-розповідь з елементами роздуму за новелою Л. Пономаренко «Гер переможений»	117
Урок № 58.	Олександр Гаврош. «Неймовірні пригоди Івана Сили». Повість про пригоди українського силача, що став чемпіоном Чехословаччини та Європи з кількох видів спорту, об'їздив півсвіту, здобувши безліч перемог	119
Урок № 59.	Іван Сила (Іван Фірцак) — утілення непереможного духу українського народу, його доброти й щирості	121
Урок № 60.	Морально-етична проблематика твору: добро і зло, справжня дружба і любов, чесність і підступність	123
Урок № 61.	Композиційні особливості твору, його проблематика	125
Урок № 62.	Література рідного краю. І. Сенченко «Рубін на Солом'янці»	127
Урок № 63.	Андрій Малишко. Відомий український поет і його пісні, що стали народними. «Пісня про рушник»	129
Урок № 64.	Патріотичні почуття, найвищі духовні цінності в них. Художні засоби донесення до читача ідей патріотизму, гуманізму, історичної пам'яті. «Чому, сказати, й сам не знаю...»	131
Урок № 65.	Ліризм поезій А. Малишка. «Вчителька»	133
Урок № 66.	Виразне читання твору «Так живуть на цій землі поети...»	135
Урок № 67.	Урок розвитку комунікативних умінь. Твір-роздум на морально-етичну тему	137
Урок № 68.	Повторення та узагальнення	139
Урок № 69.	Контрольна робота № 4	141
Урок № 70.	Урок-підсумок	143

Урок № 1. ХУДОЖНІЙ ТВІР ЯК ЯВИЩЕ МИСТЕЦТВА. ЙОГО ОСОБЛИВІСТЬ І ЗНАЧЕННЯ. ФУНКЦІЇ МИСТЕЦТВА

Дата _____

Клас _____

Мета:

- **навчальна:** подати відомості про мистецтво в цілому, пояснити, чим наукове пізнання відрізняється від мистецького; надати відомості про художній твір як вид мистецтва;
- **розвивальна:** розвивати вміння висловлювати власні міркування з приводу функції мистецтва, його місця в житті людини;
- **виховна:** виховувати зацікавленість мистецтвом.

Тип уроку: засвоєння нових знань.

Обладнання: підручник, непрозорий пакет, виставка картин (Хуго Симберг «Поранений ангел», Ігор Роп'яник «Львів. Вид зі старого горища», Іван Айвазовський «Вигляд моря при місяці» тощо), музичні композиції (Томазо Альбіноні «Адажіо», Ріхард Вагнер «Щастя», Йоганн Пахельбель «Канон ре мажор» тощо).

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. ОГолошення теми й мети уроку

III. ЗАСВОЄННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАВДАНЬ

Пізнавальна гра

Методичний коментар. Учитель заздалегідь готує непрозорий пакет, у якому ховає якийсь предмет чи кілька невеликих предметів (наприклад, шоколадку або чіпси). Далі вчитель пропонує дітям поміркувати, як можна здогадатися, що саме міститься в пакеті. Серед пропозицій лунають такі: «Подивитися», «Доторкнутися», «Понюхати», «Послухати», «Скуштувати». Автори цих ідей виходять до дошки й виконують названі ними дії, записують результати на картках і сідають на місця, зберігаючи таємницю. Учитель підбиває підсумки, пропонує визначити, який спосіб виявився найефективнішим.

Коментар учителя

Протягом історії свого існування людина прагне пізнати себе та світ. Якісь грані допомагають краще зрозуміти органи чуття (зір, слух, дотик, смак, нюх), але існують аспекти, що сприймаються лише на віру. До останніх належать такі: що таке час, чи безконечним є наш світ, чи існує Бог, чи існує свобода... Не можна дати однозначну відповідь на ці питання, кожна людина просто вірить у те, що та чи інша відповідь є правильною.

Пізнавальна гра

Методичний коментар. Учні дивляться на таблицю й намагаються відгадати, про що йдеться. Далі діти повинні вказати, який опис вони вважають науковим, а який — художнім, а також учні мають обґрунтувати свою точку зору.

Варіант I	Варіант II
Один із видів друкованої продукції: неперіодичне видання, що складається з окремих паперових аркушів, на які нанесено текст або графічну інформацію	Наручник, яким людина добровільно приковує себе до часу
Самостійна й вільно відтворювана в мовленні одиниця мови, яка називає пізнаний елемент дійсності	Скарбниця таємниць, джерело знань

Варіант I	Варіант II
Пристрій, який слугує для індикації поточного часу або виміру часових інтервалів	Зброя на мудрих устах; сила, що діє в віках

Коментар учителя

Отже, учений мислить поняттями, а митець — образами. Таким чином, мистецтво — це відображення світу в художніх образах. Кожен митець творить образи, кожен вид мистецтва має свої засоби творення таких образів.

У давнину мистецтво було пов'язане з процесом праці, адже пісні та танці полегшували тяжку роботу. Однак пізніше мистецтво відокремилось від виробничої діяльності й почало задовольняти лише естетичні потреби. Виникли різні види мистецтва: музика, театр, графіка, архітектура, скульптура, живопис, література, кіно тощо. Які ж функції виконує мистецтво в житті кожної людини? Для чого люди слухають музику, ходять до театрів чи кінотеатрів, малюють картини, читають книги? Правильно, задля того, щоб отримати емоційне задоволення. Тож і першою функцією мистецтва є *естетична*, тобто всі види мистецтва прищеплюють людині відчуття прекрасного, дарують насолоду. Також із творів мистецтва можна дізнатися щось нове про людей, про світ, історію й культуру, тому можна стверджувати, що до важливих функцій належить і *пізнавальна*. Виконують мистецькі твори й *виховну* функцію, бо в них викриваються негативні риси суспільства, вади людини. Про ці функції людині було відомо від давніх часів — ще грецький філософ Аристотель чітко сформулював їх у своїх теоретичних роботах.

Проблемна бесіда

- ♦ Погляньте на картини. Визначте, чи всі функції виконують ці картини. Свою думку обґрунтуйте.
- ♦ Прослухайте музичні композиції. Чи всі функції тут наявні? Прокоментуйте.
- ♦ Пригадайте художні твори, які ви читали. Розкажіть, як у них були реалізовані функції мистецтва.

Коментар учителя

Література також належить до видів мистецтва. Існує література наукова (твори, у яких наведено визначення, терміни, наукові характеристики різних сфер науки: математики, фізики, історії тощо; до наукової літератури належать підручники, посібники, енциклопедії) та художня. Художня література змальовує життя за допомогою словесно-образних засобів. Художній образ — це створене уявою митця поетичне змалювання подій, людей, явищ, предметів.

Літературна вікторина

До дошки виходять капітани команд і записують по чотири іменники. Завдання для команд — утворити з першим іменником порівняння, з другим — епітетну конструкцію, з третім — гіперболу; з четвертим — метафору.

Бесіда з учнями

- ♦ Які види мистецтва вам відомі? Назвіть імена відомих вам митців.
- ♦ Чим відрізняється фотографія від картини, а опис історичних подій від опису тих самих подій у художньому літературному творі?
- ♦ Чи можна побачити вітер? Як можна відтворити пориви стихії в різних видах мистецтва?
- ♦ Доведіть, що література — це мистецтво.

IV. ПІДСУМОК УРОКУ

V. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

- ▶ Написати твір-роздум «Реалізація функцій мистецтва в моєму улюбленому творі».

Урок № 2. СУСПІЛЬНО-ПОБУТОВІ ПІСНІ. ЖАНРОВО-ТЕМАТИЧНЕ РОЗМАЙТТЯ ПІСЕНЬ (СУСПІЛЬНО-ПОБУТОВІ: КОЗАЦЬКІ, ЧУМАЦЬКІ, КРІПАЦЬКІ, СОЛДАТСЬКІ, БУРЛАЦЬКІ, ЗАРОБІТЧАНСЬКІ ТОЩО). «ОЙ НА ГОРІ ТА ЖЕНЦІ ЖНУТЬ»

Дата _____

Клас _____

Мета:

- **навчальна:** продовжити ознайомлювати школярів із різновидами народних пісень, подати відомості про суспільно-побутові пісні, їхні види; навчити аналізувати пісню «Ой на горі та женці жнуть»;
- **розвивальна:** розвивати культуру зв'язного мовлення, уміння грамотно висловлювати свою думку, уміння виразно й вдумливо читати поезію;
- **виховна:** виховувати любов до народної творчості, прищеплювати інтерес до минулого нашого народу.

Тип уроку: засвоєння нових знань.

Обладнання: підручник, картини Іллі Рєпіна «Бурлаки на Волзі», Івана Айвазовського «Чумацька валка», Івана Іжакевича «Кріпаків міняють на собак», Миколи Пимоненка «У похід», аудіозапис «Ой на горі та женці жнуть».

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. ОГолошення теми й мети уроку

III. ЗАСВОЄННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАВДАНЬ

Словникова робота

- ▶ Поясніть значення слів «соціум», «суспільство», «побут». Зробіть висновок, про що йдеться в соціально-побутових піснях.

Заповнення таблиці «Різновиди суспільно-побутових пісень» у процесі прослуховування навчальної лекції. Під час лекції вчитель демонструє картини й прохає учнів поділитися своїми враженнями від побаченого

Суспільно-побутові пісні — це			
Назва жанру	Виконавці	Тематика	Назви пісень
Кріпацькі			
Бурлацькі			
Чумацькі			
Козацькі			
Заробітчанські			
Солдатські			

Соціально-побутові пісні є неоднорідними за жанровими ознаками, тематикою, функціями. Однак їх єднає те, що вони відображають настрої народу, спричинені різними аспектами життя суспільства. Провідними жанрами соціально-побутових пісень є козацькі, бурлацькі, наймитські, солдатські, рекрутські, чумацькі, заробітчанські пісні.

Кріпацькі пісні співали переважно *кріпаки* — люди, прикріплені до земельної ділянки, без права власності на неї, результати праці цих людей собі забирав поміщик. У кріпацьких піснях ідеться про тяжке підневільне життя селян, протест проти приниження людської гідності, безправ'я людини. У таких піснях можна простежити наростання бунтівних настроїв: від скарг і прокльонів

до прямих закликів до боротьби. «Бодай пану в дворі страшно», «На панцину ходжу, ходжу», «В неділку рано» — яскраві зразки кріпацьких пісень.

Бурлаками називали селян, які втікали від закріпачення й намагалися хоч десь здобути тимчасовий заробіток. Бурлаки — це люди без постійної роботи та заробітку. Вони терпіли поневіряння, голод, тяжку працю, однак були вільними, їх вабила свобода. У *бурлацьких піснях* багато нарікань на соціальну несправедливість, тут наявний настрій туги за батьківщиною, образ смерті на чужині. Бурлацькими є пісні «Забіліли сніги», «Віють вітри все буйні».

Близькими за тематикою до бурлацьких є *заробітчанські* та *наймитські пісні*. У них ідеться про долю *наймита* — людини, що була вільною, жила в рідному краї, однак змушена була тяжко працювати за мізерну платню. Заробітчани мали більш-менш постійне місце роботи й заробіток. На відміну від наймитів, заробітчани — це селяни-емігранти здебільшого із західних регіонів України (Буковини, Галичини, Поділля, Закарпаття), які не могли прогледувати власну родину й змушені були подаватися закордон, хоча й там не знаходили полегшення. «Америка, Америка, яка ж ти недобра», «Бувайте здорові, соснові пороги», «А там край дороги» — перелік заробітчанських та наймитських пісень.

Чумацькі пісні розповідають про долю людей, які торгували рибою та сіллю, привезеною на волах із Дону та берегів Чорного моря. До основних мотивів чумацьких пісень належать такі: довгий шлях, небезпека нападу з боку татар чи турків, хвороби, смерть на чужині. Указано також приници, які змушують вдаватися до чумакування: «От тим же я чумакую, Що мені лучче жити: На панцину не ходити, Подушного не платити...». Нерідко надії на краще не справджувались, і чумак повертався додому без солі, без грошей. До чумацьких належать такі пісні: «Чумаче, чумаче, чого зажурився», «Ой чумаче, чумаче».

Солдатські пісні переповнені невимовною тугою та жалем за змарнованим життям. Так відбувається через те, що молодого чоловіка або парубка насильно везуть до прийому, часто навіть у кайданах, голять чуб і переодягають у солдатську форму. Варто пам'ятати, що раніше служити треба було 25 років. У солдатських піснях часто забирають єдиного сина в матері-вдови або коханого від дівчини. Про це йдеться в піснях «Наїхала старшина», «А в неділю рано, рано-ранесенько...».

Козацькі пісні найтісніше пов'язані з історією нашої країни. Народ у цих піснях оспівує героїзм захисників рідної землі, готовність цих мужніх людей віддати своє життя заради незалежності. У козацьких піснях переважно відтворено емоції героя, а не його вчинки (про вчинки йдеться в історичних піснях). Тужливий настрій самотнього козака, мотив прощання з коханою, із родиною — такими є важливі складові козацьких пісень. До козацьких належать пісні «Стоїть явір над водою», «Ой на горі та женці жнуть».

Прослуховування аудіозапису «Ой на горі та женці жнуть»

Виразне читання пісні «Ой на горі та женці жнуть»

Бесіда за змістом прочитаного

- ◆ Пригадайте, хто такі Сагайдачний та Дорошенко.
- ◆ До якого жанру соціально-побутових пісень належить «Ой на горі та женці жнуть»? Свою думку доведіть.
- ◆ Чому Сагайдачного названо необачним?
- ◆ Хто такий хорунжий?

IV. ПІДСУМОК УРОКУ

V. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

- ▶ Опрацювати теоретичний матеріал за підручником; вивчити пісню «Ой на горі та женці жнуть»; написати міні-твір на тему «Моя улюблена народна пісня».